

ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ ПІЗЬНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються літературні жанри пізнього середньовіччя в Німеччині та їх вплив на функціонування середньовісньонімецької мови. В поезії, праві та релігії відбувається постійна зміна словникового складу німецької мови, завдяки новим бажанням та формам мислення. Подальші дослідження мають на меті аналіз розвитку лексичного складу німецької мови в середньовіччі.

Ключові слова: правова книга, книга мандрів, природознавчі тексти, література широкого вжитку, стилістика мови, релігійні тексти, історія мови, хроніки.

В статье рассматриваются литературные жанры позднего средневековья в Германии и их влияние на функционирование средневерхненемецкого языка. В поэзии, праве и религии происходит постоянное изменение словарного запаса немецкого языка, благодаря новым желаниям и формам мышления. Дальнейшие исследования должны анализировать развитие лексического состава немецкого языка в средневековье.

Ключевые слова: правовая книга, книга путешествий, природоведческие тексты, литература массового употребления, стилистика языка, религиозные тексты, история языка, хроники.

In the given article considered the literature genres of late Middle Ages in Germany, and their influence on the Middle High German period language functioning. In poetry, law and religion occurring constant changes of German language vocabulary structure, because of the new needs and forms of thinking. The further studies purpose is the analysis of lexical structure development of late Middle Ages in Germany.

Key words: the book of law, the book of traveling, natural texts, wide application literature, language stylistics, religion texts, history of language, chronicles.

Вступ. Світогляд, розуміння та сприйняття світу й дійсності рішуче змінилися в пізньому середньовіччі порівняно з часом до 1230 року. Світ став дійсністю людини, він більше не був статичним, а, навпаки, змінним, облудним, при всій радості існування, вселяв невпевненість, тому що не зняв заборону на прямий погляд у потойбічний світ. Для життя і суперечливості в світі людина потребувала наставлення та управління. Все це вона отримувала у вигляді повчальної поезії, легенди, алегорії, зцілюючої драми, фабули, притчі та фахових текстів. Вищеназвані жанри набагато краще передавали сцени життя й переживання пізнього середньовіччя, ніж ідеалізовані літературні твори великих придворних попередників.

Аналіз досліджень і публікацій. Попередні дослідження цієї теми демонструють, що дисонанси, протиріччя, контрасти визначали літературні напрями того часу, які, безумовно, знаходили своє відображення в середньовісньонімецькій мові. Поряд зі світовою радістю знаходився світовий страх, з простою чуттєвістю

поезії шванків – пристрасні пошуки Бога в наставницькій релігійній літературі, яка розповсюджувала паралельно релігійну культуру в багатогранних формах. Порядок і сприймання пізньосередньовічної споживчої літератури розглядалися з точки зору сфер буття та життєвих форм, тому що межі між поезією та фаховою літературою не були чітко визначеними. Виокремлювалась у той час наукова та ділова література [1, с. 22]. Але, незважаючи на протиріччя, все ж таки були відсутні конкретні, ідеальні провідні картини, не було центру та загального знаменника.

Постановка задачі. Існує значна кількість досліджень літературних творів періоду раннього середньовіччя, проте виникає необхідність в аналізі жанрів пізнього середньовіччя та функціонування в них середньовісньонімецької мови.

Так, починаючи з XIII століття, вражає виникнення чималої кількості хронік. Міські хроніки засвідчували виникнення міського, бюргерського самоусвідомлення та усвідомлення традицій, які створювались на основі поодиноких

явищ і заклали, як наслідок, важливе культурно-історичне джерело пізнього середньовіччя. Відомими на той час були «*Стразбурзька хроніка*» Фридриха Клозенера, «*Лімбурзька хроніка*» Тілемана Ельбена. «*Стразбурзька хроніка*» стала першою міською хронікою німецькою мовою. Спочатку вона планувалась як історія Папства та кайзера, але згодом репрезентувала історію міста, єпископства, відображаючи події та дивацтва того часу. Ця хроніка містить поряд з повідомленнями про пожежі, землетруси й епідемії відомості про людей, будівництво та події в місті, а також про ненависть до євреїв у середньовіччі [3, с. 57].

Поряд з ними виникають земельні, регіональні хроніки, найважливішими з яких є «*Австрійська римована хроніка*» (1301-1319 рр.) Оттокара фон Штайрмарка, «*Лівландська римована хроніка*» (1291-1297 рр.). Регіональну історичну хроніку представляють так звані хроніки німецького ордену, що досягають часової та історичної кульмінації в «*Хроніці пруської землі*» Ніколаса фон Єрошіна (1330 р.). Пропозицією для їхнього перекладу була латинська хроніка ордену, який зробив Ніколас фон Єрошін. Узагалі до цієї хроніки входило приблизно 30 000 віршів, у яких описувалось заснування ордену, його діяльність у Пруссії, битви ордену проти поганинів, а також зображення загальної історії світу з часів заснування ордену кайзером та Папою. Тематично в центрі уваги знаходиться, як і в «*Лівландській римованій хроніці*», досягнення чернечого лицарства, обертання поганинів і завойовування територій. Формально Ніколас фон Єрошін приєднується до класичного віршованого епосу, але без перейняття придворного способу мислення. Його хроніка свідчить про теологічну основу історії ордену, має в собі морально-проповідні доповнення й посилення на місця в Біблії [2, с. 44].

Загальна світська та історична хроністика продовжується та трансформується згодом у «*Світську хроніку*» Янсена Енікеля та «*Саксонську світську хроніку*» (1230 р.) Айке фон Ренгова. Для Янсена Енікеля, міського громадянина, історія світу полягає в чередуванні розважальних розповідань, легенд та історичних анекдотів. Історія зображується не у хронологічному порядку, а у виборі чогось розважального та в переповіданнях історій. Навіть події свого часу він представляє не хронологічно. Для нього мають однакове значення як імператор й оповідання про нього, так і характеристика німецьких народних племен. У традиції та послідовності «*Імператорської хроніки*» і «*Світської хроніки*» стоїть Рудольф фон Емс. Як духовний творець «*Імператорської хроніки*», він сприймає історію світу як історію зцілення. Фон Емс намагається своїми творами повідомити лицарській публіці про різноманіття історичних подій [6, с. 22].

Таким чином, хроніки займалися передачею та описуванням подій, які служили для інформованості суспільства.

Наступним розповсюдженим жанром пізнього середньовічного періоду був правовий. Німецькомовна правова проза наприкінці Штауферської доби була виключно віршованою поезією. «*Саксонське дзеркало*» в якості правової книги вважається своєрідним підбиттям підсумків правової сфери. У ньому описувались земельне та ленне право з елементами приватного, кримінального, слідчого та державного. Але все ж таки це була приватна збірка без законної сили. В будь-якому випадку «*Саксонське дзеркало*» вважалось джерелом загального Саксонського права, особливо в Тюрингії та Ангальті, де набирало законної сили. Слід також наголосити, що майже до ХХ століття воно знаходило своє застосування. Ще в середньовіччі цей твір був прокоментований та перекладений різними мовами, а також середньовічній німецькою. Чисельні рукописи ХІV століття (тоді їх налічувалося близько 270-ти) доводять, що «*Саксонське дзеркало*» на той час було у вжитку, як письмове право. Воно вважалось джерелом і частково додатком для «*Німецького дзеркала*» (1275 р.), яке мало ідентичний пролог для «*Саксонського дзеркала*» та «*Швабського дзеркала*» (1270 р.).

У великій масі судові рішення ухвалювалися на християнсько-церковній основі. Саксонське земельне право спирається на закони Карла Великого та фіксує вивчені звичні права, які часто відображають владно-політичні наміри. Так, у ленному та спадковому праві, земельних мирних законах, церковному праві спостерігаються укріплення складової частини політики германізації Карла Великого та відмова на довгий час від Римського права [7, с. 31].

«*Саксонське дзеркало*» й «*Німецьке дзеркало*» Айке фон Ренгова (1274-1275 рр.) стали прикладами правової літератури, яка, з одного боку, мала на меті створити перешкоди римському праву, а з іншого боку, намагалася зробити панівним та об'єктивним регіональний судовий вивок того часу. У цьому документі фіксувався класовий, історичний та територіальний правовий кодекс, який міг бути перенесеним на інші судові справи. Німецькомовна правова проза стала наприкінці Штауферської доби свідоцтвом розвитку правової системи та фахової мови цієї сфери.

Щодо німецької правової мови, то з погляду сучасної мови було б недоречно шукати поетичні елементи в громадянському кодексі або рішеннях імперського суду. Такого роду документи, як правові переговори, договір купівлі-продажу, продаж з аукціону, застава або погашення кредиту, не мають жодного відношення до поезії. Але все ж таки Якоб Грім доводив нерозривну єдність германської поезії та права, чітко прослідковував поетичні риси в правових документах, зокрема форми, фрази, символи, що демонструють спорідненість давнього права і поезії. Прикладами цього можуть служити тексти присяги й вінчальні клятви [9, с. 60].

Тісний зв'язок права й поезії не тільки спричинили проникнення поетичного способу вираження у правову мову, а й навпаки, дали можливість відчутти наявність правових елементів у поезії. Вони відіграють значну роль у німецькій поезії. Поезія переймає правову термінологію, правові уявлення та визначення, які вона зображує в жанрі правового прислів'я, описує правові умови у вигляді цілих сцен, чим поступово демонструє правову обізнаність. За певних обставин збереження правових норм у поезії мають велике значення у дослідженнях з германського права. Численні вирази з правової мови містять твори середньо-верхньонімецького періоду, зокрема демонстрація німецьких правових установ і правових традицій, що зумовлюють застосування звичних фахових слів, яке найтіснішим способом поєднується з біблійською історією та знаходиться на лінії перетину германізації християнства [8, с. 60].

Для правової мови найбільшим поетичним джерелом стала поезія з тваринами у ролі головних героїв. Так, наприклад, ельзаський поет *Райнхардт Фукс* демонструє відповідні сцени середньовічного західнофранкського права. Ця традиція веде до періоду Меровінгів, *Райнхардт Фукс*, добре знаючи правову сторону життя свого народу, використовував його для прикрашання своєї поезії.

Але поетичні твори не є безпосередніми джерелами знань юридичної термінології, такими є більше юридичні, правові тексти, до яких належать закони, збірки звичайного права, приватні грамоти. Але дуже часто такі документи створювалися тільки латинською мовою, у німецьку вони потрапляли у вигляді перекладу, та й не в значній кількості. Мовою німецького законодавства від Меровінгів буквально до Штауферського періоду була латина. Єдиний виняток становили північні германці та англофрізи, які склали правові документи рідною мовою та поєднали в ранньому середньовіччі правові кодифікації германських племен у так званий «*Leges Barbarorum*» – ‘звід законів’ [4, с. 66].

Найважливішим серед таких творів є «*Lex Salica*» – ‘святий закон’, у якому були представлені правові звички франків. Для історії мови та лексики цей твір має також велике значення, тому що в ньому збереглося багато давньофранкських правових лексем.

До того ж слід наголосити, що німецькі правові вирази існували ще раніше, до появи латинського тексту «*Leges Barbarorum*» – ‘звід законів’, – та містили вирази з різних сторін права, а також покарання, передбачене за той чи інший злочин. Ці вирази брали свій початок ще в давній німецькій мові.

Щодо розвитку правової мови в період середньовіччя, то тут можна відзначити певну схожість з розвитком поетичної мови вказаного періоду. Все ще використовувалась лексика давньонімецького періоду, яка, щоправда, поступово наповнювалася іншим змістом, доки остаточно не

змінилася у XIII столітті й не предстала в новому вигляді у правових книгах, міському праві, приватних грамотах. Тобто, відбувся той самий процес, що й з епосом та лірикою, які зовсім по-іншому постали в середньовічній німецькій періоді.

Характерною рисою для правової мови є тісний зв'язок з мовою релігії, який, до речі, з часом ставав слабшим. Такий зв'язок між правом та релігією був ознакою давності. Прикладами цьому служать різні лексеми для позначення поняття «*Herr*» – ‘пан’, «*Gesetz*» – ‘закон’, «*Biße*» – ‘покарання’ з їх спектром значень.

Мова релігії відзначалася в німецькій мові своєю давністю. Свій початок вона брала ще в культових піснях, благословіннях, тобто в тих пам'ятках писемності, які поєднували архаїчні тенденції поетичної мови з консервативними елементами релігійного або магічного словникового запасу. У німецькій мові це почалося з Мерзенбурзьких заклинань і замовлянь. Хоча вони й були записаними в X столітті, внутрішня та зовнішня мовні форми вказують на більш давній вік. Вони, до речі, єдині писемні пам'ятки, походження яких прослідковується до язичницьких часів, у яких віра в богів зображена в єдиній, своєрідній формі.

Як у поезії, праві, так і в релігії відбувається постійна зміна словникового складу німецької мови, завдяки новим бажанням та формам мислення. У релігійній мові намітилися дві тенденції: язичницька та германська. Ця мова, як і мова алітераційної поезії, лише частково дійшла до наших часів, тому що в релігійній сфері все було спрямовано на поширення християнства та повне знищення язичництва. Тому християнська релігійна мова була наповнена неприязною лексикою щодо всього язичницького. З іншого боку, німецька мова і література знаходилися під сильним впливом християнства та церкви. Тільки починаючи з XII століття, коли поезія перейшла від духовенства до лицарів, було подолано цей розкол. Словниковий склад середньовічній німецької лірики і середньо-верхньонімецького епосу вважається німецько-християнським [10, с. 79].

Християнський словниковий склад було закладено ще за часів навернення німецьких племен у християнство, основи християнського вчення були перекладені на німецьку мову. Необхідним було також знання молитви «*Vaterunser*» – ‘Отче наш’ напам'ять.

Отже, з практичної необхідності виникали слова німецької культової мови, елементи християнського вчення містили необхідні ритуальні слова. Нові релігійні поняття були одночасно формулами для християнського світогляду, що складали в майбутньому основу нового вчення. Найдавніші складові частини німецької церковної мови брали свій початок зі словникового складу латинсько-романського раннього християнства германських провінцій. При цьому необхідно

розрізняти два часових прошарки запозичень. Перша відходить до рейнсько-римського християнства, а друга – до південно-німецького. Обидва варіанти мови знаходилися під постійним впливом одна одної та отримували поступово германське, національне забарвлення завдяки європейському забарвленню, яке вони одержували з запозиченими словами грецько-латинського походження.

При тісному поєднанні між християнством та етикою розуміють також створення етичної термінології в німецькій мові, яка знаходилась під впливом середньовічної церкви. Але сама інституція сповіді призвела до протиріччя з основними поняттями моралі, де основою служили латинські позначення гріхів. Однак мовотворна сила християнства проникає далеко за межі релігії й моралі. Церква мала також вплив на становлення і розвиток естетичної, психологічної термінології німецької мови, що привело до збагачення й урізноманітнення словникового складу з описання душі [11, с. 91].

Незважаючи на розвиток і становлення навчання та фахових знань, пізні середньовіччя так і не сформулювало власної теорії поезії. Була відсутня навіть теорія поезії. У придворний період існувало обережне, якщо можна так висловитись, протиріччя між великими поетами, які залишались при цьому у чітких межах конвенції та традиції. Таким чином, протиставлялись *Готфрід фон Страсбург – Вольфрам фон Ешенбаху, Вальтер фон дер Фогельвайде – Райнмару*. Тільки з часом ці протиріччя переросли у полеміку *Штайнмара і Тангойзера*, які ніколи не займалися теоретичним обґрунтуванням власної поезії. У школах з майстерності пісні теорією слугував набір правил та вступ до написання віршів.

Міський громадянин *Конрад фон Вюрцбург* використав інакше, ніж його сучасники й попередники, суспільні умови та умовності свого мистецтва, й зробивши їх предметом не тільки притчової поезії, а й узагалі власної творчості. Тема його вірша «Звинування мистецтва» зустрічається у «Троянській війні». Він протестував проти часу і суспільства та вважав, що справжнє мистецтво може бути тільки при дворі і не повинно потрапляти до рук антимистецьких дилетантів. У вирішенні цих проблем поет бачить власні завдання, які він сам собі поставив. Якщо суспільство не в змозі оцінити його творчість, то митець повинен з особистої необхідності служити своєму поетичному мистецтву. Але при цьому йдеться також про індивідуальне, а не теоретичне обґрунтування поетичної діяльності й водночас самовиправдовування поета, який не може більше розраховувати на закритий, придворний суспільний клас. Творчість поетів ще перебуває в ілюзіях, наповнених мистецтвом, але у світі вже нових реалій.

Залишилось наслідування авторитетних зразків. Поети цього періоду користувались наставленнями

великих, умілих майстрів та наслідували їх. Так, наприклад, ці риси прослідковуються в окремих пасажах епосової поеми «Троянська війна» *Конрада фон Вюрцбурга* [12, с. 27].

До жанру середньовіччя належать також біографії. Наприкінці XIII століття з'являються перші спроби написання окремих біографій, що виникали за прикладом імператорських історій або життя святих. Першими їх авторами були *Ульрих фон Ліхтенштайн* у творі «Служіння жінці» та *Освальд фон Волькенштайн* зі своїм автопортретом у рукописі пісень. У цих біографіях зображувався індивідуум у власних переживаннях. На перший план виходить доля окремої людини з можливими дивами земного життя або відмова від помилок цього світу. Це були теми, які однаково цікавили як автора, так і слухача. Сюди можна віднести також описи мандрів, де автор повідомляє про власні враження та переживання. Серед перших біографів був *Генріх Соїзе*, який належав до великих містиків середньовіччя. Листи, оповідання та розмови *Соїза* збирала його містично-духовна подруга *Елізабет Штагель*, частину своєї біографії містик знищив, а те, що залишилося, доповнив до своєї релігійної автобіографії. Цей твір представляє, перш за все, розвиток його духовного життя. «*Der Seuse*» – так звучить назва німецькою мовою, незалежний від релігійно-містичного значення твір, написаний прозаїчною мовою, є раннім і важливим прикладом появи біографічної літератури.

У середньовічному періоді набували поширення книги мандрів. Так, безпосередньо після свого повернення додому з 33-річного ув'язнення *Ганс Шільтбергер* почав записувати свої враження та пригоди. Він переконував читача справжністю пережитого й побаченого у формі коротких оповідань та байок. Автор зовсім не давав відомостей про себе в своїх книжках, але повідомляв про країни і народи, які він зустрічав, про звичаї та обряди, релігію, правознавство, ремісництво, сільське господарство та приготування їжі. Не забував також *Ганс Шільтбергер* розповідати про політичні та військові події, які йому довелося пережити [5, с. 54].

В оповіданнях про своє турецьке ув'язнення автор повідомляв про критичні зауваження мусульман щодо гріховного життя християн, про відстоювання аргументів, з якими духовенство того часу завойовувало нові території та захищало святу землю. Зображення чужих країн та місцевостей складається в основному з опису дивацтв. Мова цих текстів дуже проста, речення короткі, концентрованість ґрунтується на фактах і суттєвих подіях. Історія повернення з Константинополя до Фрайсінга передана небагатьма рядками, які були типовими для прози.

«Книга мандрів» стала для того періоду важливим джерелом інформації, що стосується географії та інформації про інші країни.

Зазначаючи про розвиток фахових мов, слід згадати також природничі книги середньовіччя.

Починаючи з «Фізіології», з 1070 року прослідковуються перші спроби опису природи, але в морально-теологічному аспекті. Слід наголосити, що це був опис природи з літературних джерел для релігійного навчання. При цьому постійно змішувалося навчання, наставляння та розмови. У результаті хрестових походів і під впливом арабів, у XV столітті з'являються повністю укомплектовані природознавчі описування, які, швидше за все, можна було прийняти як лікарські або лікувальні книги. Так, «*Майнаузьке вчення про природу*» (1300 р.) вважалося найбільш раннім зразком природничої книги німецькою мовою. *Конрад фон Мегенсберг* з «*Книгою природи*» був засновником цього виду літератури. У згаданому творі, майже енциклопедично укомплектованому, автор описує власні спостереження, наводить джерела цитат та інтерпретує різні явища. Ця книга справедливо вважалася найбільш раннім вченням про лікарські засоби пізнього середньовіччя (1429 р.) [3, с. 28]. Перше вчення про природу німецькою мовою призначалося для дилетантів та було узагальненням всіх природничих знань, що складалося з восьми книг: **1. Людина та її природа; 2. Небо і планети; 3. Тварини; 4. Деревя; 5. Трави; 6. Благородне каміння; 7. Метали; 8. Чудотворні криниці.** Провідною темою XIV століття було вчення про небо. Книга про нього є типовим прикладом змішування власних спостережень природи з уже існуючими, теологічним тлумаченням реальності. При цьому важливим залишається той факт, що розширення людських знань усе ще відбувається в рамках теології.

Із середини XIV століття бере свій початок література широкого вжитку, яка виступає у багатьох формах і сферах. Поряд з грамотами, документами з'являються ділові книги, словники, глосари, кухарські книги, поліцейські та цехові розпорядження, підручники з риторики, купецькі розрахунки, а також перші шкільні книжки для дітей, як, наприклад, «*Книга святих імен*» (1435 р.). Уся об'ємна фахова писемність вважалась літературою широкого вжитку. Ремісництво, військова справа, морська подорож, сільське господарство, полювання, зцілення та дворове мистецтво – усі перераховані навички та знання були своєрідним видом мистецтва, що зберігалися спочатку в рукописах, а з 1440 року – в книгах. При цьому слід відмітити, що книги широкого вжитку довгий час узагалі не вважались різновидом літератури. Історія літератури середньовіччя обмежувалась вивченням поезії. Такий самовільний розподіл на «вищу» та «нижчу» літературу змінює погляд на обов'язкову залежність поезії від культурно-історичного та суспільного оточення [5, с. 28].

Загальний інтерес до зцілення хвороб, лікарських книг, книг про лікарські рослини та інформація про лікарські засоби був викликаний також епідемією чуми та страхом перед нею. Але ці часто анонімні медичні радники були на рівні

домашніх рецептів. Претензійнішим, ніж рецепт, вважався консиліум, що містив укомплектовану розробку про певну хворобу (чума, нирки, катар) на декількох сторінках.

Книги про харчування були досить популярними ще й тому, що частково носили медичний характер щодо здорового харчування, наприклад, трактат про вживання горілки. Нові можливості, які з'явилися унаслідок поширення різного роду літератури, дуже рано розпізнали та використали чиновники та відомства. Починаючи з XV століття, розповсюджуються паперові поліцейські розпорядження та адміністративні вказівки, які видавались у формі наказів, вимог до поведінки, зовнішнього вигляду та одягу. При цьому треба зауважити, що саме така література не користувалася прихильністю міських жителів, але була необхідна для наведення та підтримання порядку в містах. Поліцейські накази та роз'яснення мають важливу культурно-історичну та соціально-історичну цінність. Адміністративні розпорядження щодо стримування і пристойності відповідали етиці з XIII до XV століття. Субординація окремих людей та обмеження їхньої поведінки були необхідними для благополуччя всього суспільства. Такі правила розроблялись у ремісничих цехах. Шик та зовнішня демонстрація належності до певного соціального класу могли підлягати штрафу. Соціально-консервативні норми визначали життя міських жителів у всіх сферах [6, с. 66].

Щодо притчової та повчальної поезії в середньовічний період, то тут можна стверджувати, що вся поезія середньовіччя була повчальною. Вона мала стати людям у нагоді у вихованні, навчанні істинного християнства або слугувати зразком християнського праведного життя. Релігійна поезія була із самого початку повчальною, як і класична придворна поезія.

У постпридворну добу пізнього середньовіччя залишилися лицарсько-придворні уявлення, поняття і вимоги, навіть коли змінився їхній зміст. Поряд з нормами церковного морального вчення виступає схоластичне вчення про порядок, так званий градуалізм. Унаслідок цього духовна та світська поезія набула з пізньопридворного часу нових масштабів і тем. Духовна поезія мала на меті виховання людини до життя після смерті. Смерть і суд були засобами виховання для правильного життя в світі. Практичний досвід і абстрактні знання проникають у навчальну та притчову поезію пізнього середньовіччя [8, с. 71]. У ній порушуються нові теми, зокрема незадоволеність часом, соціально-політичним занепадом дворянства, але водночас освітлення і захист лицарської класової етики, придворного мислення і буття. На пізньому етапі розвитку поезії описувались релігійні притчі, політичні події, любовні походеньки, звичаї та критикувався соціальний клас.

Поширенням цього виду поезії займалися кочівні професійні поети, які надали їй широкого тематичного розповсюдження та обсягу. Щодо

форми, то духовна і світська поезія спочатку надавали перевагу формі короткого вірша. Проникнення дилетантів, кочівників і громадян у сфери світської і духовної освіти призвело до переосмислення вчення про життя і поведінку, на зміну навчання приходить елемент розваги і розчиняє форми притчової поезії. Живе написання у віршованій та прозаїчній формах набирає обертів у пізньому середньовіччі та набагато сильніше визначає літературу порівняно з успіхами окремих поетів. Але не можна з упевненістю сказати, що дух часу визначається у повчальній, притчовій поезії та літературі загального вжитку.

Взагалі, період розвитку літератури з 1250 до 1500 року визначається, як осінь середньовіччя. Дослідження стану мови пізнього середньовіччя знаходиться на такій самій початковій стадії, як і дослідження середньовічної літератури. Це пов'язано з тим, що в багатьох випадках відсутня інвентаризація словникового складу, існує нерівномірність вихідних даних, хоча дуже багато текстів різних жанрів дійшли до нашого часу. Тексти відрізняються невеликими розмірами, цілеспрямованістю, конструктивністю і є цікавими з точки зору розвитку середньовічної мови. До цих текстів належать манери за столом, тексти пророкувань, морально-теологічні трактати, схоластичні переклади [6, с. 206]. Характерною особливістю мови пізнього середньовіччя є те, що вона багато чого зберегла від уявлень придворної мови та створила згодом особливий та самостійний вид мови.

Результати дослідження. Для трактування загального пізньосередньовічного періоду розвитку мови як вираження чогось іншого, а не придворного часу, існували перші передумови. Це були спроби розглянути і проаналізувати мову окремих поетів або груп поетів, щоправда, більш стилістично, ніж з позиції історії мови. При цьому слід наголосити, що якраз у пізньосередньовічному періоді все більше співпадали історія мови і стилістика. Представлення слововживання поза стилем поезії або мовлення було неможливим.

У цьому випадку з аналізу виключались усі мовні і словоісторичні процеси, які були пов'язані з питанням виникнення новонімецької писемності. Цікавим для дослідників було також співвідношення станів у мові релігійних проголошень (францисканці та містики) і в поезії на момент початкового створення єдиної, зрозумілої для всіх писемної мови. Ці мовні явища належали до іншої сфери, з мови спілкування якої виникла нова суспільна мова. Вона існує, переходячи з раннього середньовіччя в пізніє, і знаходить себе в новостворених

формах релігійної літератури, зокрема в проповіді, трактаті, афоризмі, пісні [7, с. 208] та світській поезії: епосі, гномічній поезії, суспільній пісні, в співі майстрів. Вони керуються іншими мотивами, ніж мовні явища всередині становлення нової писемної мови.

Висновки. Узагальнюючи, можна сказати, що в цьому випадку мова йде про врівноважувальні процеси між способом мовлення різних діалектів з метою об'єднання адміністративної та розмовної мови. Для цього їй необхідно було надати нового змісту, зробити зрозумілішою, чуттєвішою. Містики знаходили свої пріоритети у створенні духовної мови, єдиному релігійному процесі, нечуваному поглибленні. Зміни в поетичній мові були пов'язані з появою прози, яка виходить на передній план по відношенню до віршованих творів. Також тут в основі лежать духовні причини. *Торстен Рьольке* вказує на те, що в літературних творах пізнього періоду йдеться більше про правдиву дійсність. Це починається з *Люцидарія* – монаха з Гайльбронна, який зберігає пишність рим для опису різних святих речей. При перекладі Біблії зацікавлені, в першу чергу, в сенсі, а не у формі, тому вона перекладається прозою. Тут необхідно також указати на одну з проблем духовної історії та історії слів пізнього середньовіччя, що пов'язана з його періодизацією.

Основними представниками світської літератури вважаються *Гуго фон Трімберг*, *Фрауенлоп*, *Йоган фон Вюрцбург*, *Генріх фон Мюгельн*, які за віком були трохи молодшими *Еккарта*. Молодий час *Метхільди фон Магдебург* припадає на покоління, народжене між 1200-1220 роками, до якого належать *Рудольф фон Емс*, *Конрад фон Вюрцбург*, *Найдгардт*, *Ліхтейніштайн* та гномічні поети: *Марнер*, *брати Вернер* і *Райнмар фон Цветер*. До представників цього напрямку належали також *Гуго фон Монфорт*, *Освальд фон Волькенштайн*, *Йоган фон Саац*. Тільки містики у процесі свого розвитку проклали собі шлях до суспільної пісні, до майстрів співу, початок якої знаходився у придворному мінезангу та епосі. Мовне положення містики на вершині її творчості (майстер *Еккарт*, його учні, *Таулер*) у пізньому середньовіччі стає меншим, ніж мовна ситуація у часи лицарської поезії. Тільки пізня містика знаходиться на рівні постпридворної літератури з її бюргерсько-реалістичними, моральними діями, які вони оспівують у своїх чуттєвих піснях, чий словниковий склад чітко вказує на його зміни та зростання. Вірно, що значна кількість носіїв містичного руху, як у жіночих монастирях, так і в чоловічих, належала до дворянського класу [10, с. 208].

ЛІТЕРАТУРА

1. Левицький В. В. Історія німецької мови / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 214 с.
2. Bach, Adolf Geschichte der dt.Sprache, Quelle&Meyer Heidelberg, 1956. – S. 360
3. Dhondt, Jan Das frühe Mittelalter B. 10. – Fischer Taschenbuch Verlag Frankfurt/M.,1990. – S. 397.
4. Dhondt, Jan Das Hochmittelalter B. 11. – Fischer Taschenbuch Verlag Frankfurt/M.,1991. – S. 349.
5. Drozd, Leo Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache. – Oscar Brandstetter Verlag KG Wiesbaden, 1973. – S. 207.

6. Ehrismann, Otfried Einführung in das Werk Walters von der Vogelweide. – WBG Darmstadt, 2008. – S.144.
7. Eine neue Geschichte der dt.Literatur hrsg.von Berlin University Press, 2007. – S. 1219.
8. Hausherr-Maelzer, Michael Die Sprache des Patriarchats. – Verlag Peter Lang GmbH Frankfurt am Main, 1990. – S. 246.
9. Pretzel, Ulrich Mittelhochdeutsche Bedeutungskunde, Carl Winter Heidelberg, 1982. – S. 296.
10. Roelcke, Thorsten Fachsprachen. – Erich Schmidt Verlag GmbH Co. KG Berlin, 2010. – S. 269.
11. Sahan, Franz Deutsche Heldengedichte des Mittelalters. – Verlag Peter Lang GmbH Frankfurt am Main, 1990. – S. 246.
12. Schiroke, Bernd Parzivalrezeption im Mittelalter. – Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1982. – S. 232.

© Лисенко Л. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії: 17.04.2012 р.

ЛИСЕЙКО Л. В. – к.філол.н., доцент кафедри романо-германської філології Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: історія німецької мови, стилістика німецької мови, німецька література середньовіччя.